

tokat
ilmiyat
dergisi

Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat
9/2 (Aralık | December 2021)

ISSN 2717-6134 | e-ISSN 2717-610X

Ahlakla Varolmak

Yazar Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021)

Come into Existence with Morality

Written by Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021)

Değerlendiren | Reviewed by

Ramazan DİLER

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Assoc. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi University
İslami İlimler Fakültesi Faculty of Islamic Sciences
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Department of Philosophy and Religious
Dalı Studies
Tokat | Türkiye Tokat | Turkey
ramazan.diler@gop.edu.tr orcid.org/0000-0002-8659-0018

Atıf | Cite as:

Diler, Ramazan. "Ahlakla Varolmak, Yazar Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021) [Come into Existence with Morality, Written by Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021)]". *Tokat İlmîyat Dergisi* | *Tokat Journal of İlmîyat* 9/2 (Aralık | December 2021), 719-728.

Copyright ©

Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Turkey.
<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>



*Come Into Existence with Morality***Written by Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021)**

Abstract: What morality and value are, how to moralize people and how to learn them are important issues. As a matter of fact, talking, writing about morality, taking moral actions and maintaining it are among the phenomena that people have been thinking about since the first human being. In fact, from time to time, it is seen that the reproaches about the neglect of morality or value are expressed in the highest pitch. It is possible to say the same for the Islamic world. Muhammet Şevki Aydın; - created a book study in order to draw attention to the narrowing of meaning in the concept of morality, the indifference of the Islamic world and our country to the moral-value phenomenon over time. The articles on morality in the book were previously published in the Diyanet Monthly Magazine. In addition, some of the articles on morality were included in the related symposium books. The aim of the study is to introduce the book called "Come into Existence with Morality" written on morality and to make some evaluations about the book. The evaluation was made on the prominent themes.

Keywords: Religious Education, Morality, Value, Moral Education, Islamic Ethics.

*Ahlakla Varolmak***Yazar Muhammet Şevki Aydın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021)**

Öz: Ahlakın ve değerlerin ne olduğu, insanın nasıl ahlaklanacağı ve öğrenmeye nasıl konu edileceği önemli bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Nitekim ilk insandan beri ahlâk meselesi üzerine konuşmak, yazmak, ahlakî eylemlerde bulunmak ve bunu sürdürmek insanların kafa yorduğu olgulardandır. Hatta zaman zaman ahlak veya değer olgusunun ihmal edildiğine dair serzenişlerin en yüksek perdeden dillendirildiği de görülmektedir. İslam dünyası için de bunu söylemek mümkündür. Muhammet Şevki Aydın ahlakın "ne"liği, öğrenime nasıl konu edileceği üzerinde düşünmek, ahlakı güncellemek ihtiyacını dile getirmek, din-ahlak ilişkisini açıklamak; İslam dünyasının ve ülkemizin ahlak-değer olgusuna zaman içerisinde kayıtsız kalışına; ahlak kavramındaki anlam daralmalarına dikkat çekmek amacıyla bir kitap çalışması meydana getirdi. Kitaptaki ahlâka dair yazılar daha önce Diyanet Aylık Dergi'de yayımlandı. Ayrıca ahlâka ilişkin yazıların bir kısmı da ilgili sempozyum kitaplarında yer aldı. Bu çalışmanın amacı ahlâk üzerine kaleme alınan "Ahlakla Varolmak" isimli kitabı tanıtmak ve kitap ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmaktır. Değerlendirme, öne çıkan temalar üzerinden yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ahlak, Değer, Ahlâk Eğitimi, İslam Ahlakı.

Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın'ın kaleme aldığı "Ahlakla Varolmak" adlı kitabında ahlakı ve değeri, olguyla ilişkisine göre tanımlamaya, ahlak eğitimi teorisinin/felsefesinin gelişimine katkı veremeye çalıştığı görülmektedir. Bu çerçevede ahlak eğitimi ile ilgili kavramların tanımlanması, kapsamlarının belirlenmesi, örneklendirilmesi, gerçek hayatla ilişkilerinin kurulması son derece önem arz etmektedir. Yazar kitabında bu amaçları çok açık ve etraflı bir şekilde dile getirmektedir. Yazar ahlak ile bilgi arasındaki güçlü bağa dikkatleri çeker. Bu bağın varlığın ve ahlakın anlamlandırılmasındaki öneminden bahseder. Yazara göre söz konusu bağın beslenmesi gerekmektedir. Bu beslenme üst düzey bilgilenme becerileriyle mümkündür. Yazar ahlak konusundaki bilgilenmelerimizin ve ahlak öğretim uygulamalarımızın bilgiyle diyalojik ilişkisine de kitabında değinir. Ona göre ahlakın içeriği de öğrenme süreci de bilimsel bilgidan yararlanmalıdır. Buna göre ahlak eğitimi bireyde, anlamlı ahlak öğrenmelerini gerçekleştirmelidir. Yazar, bilgiyle doğru ilişki kurmanın ahlak kavramındaki anlam daralmalarını da ortadan kaldıracığını; ahlaka verilen önemin artacağını düşünmektedir. Yazara göre ahlakın nihai amacı ise ahlaki ve vicdani muhakeme yeteneği gelişmiş, sorumluluk bilinci kazanmış ahlaklı birey, ahlaklı toplum oluşturmak dolayısıyla mutlu birey ve mutlu toplum meydana getirmektir. Hem temel dini kaynaklarımız hem kültür geçmişimiz hem de kişisel aktüel tecrübemiz bunu doğrulamaktadır. Yazara göre bu durum ütopyik değildir. Eserin, din/ahlak eğitimi teorisine, din eğitimi/ahlak eğitimi anlayışına ve uygulamalarına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmekte; ahlak eğitimi alanında önemli bir ihtiyacı karşılayacağı öngörülmektedir.

Bu öz girişten sonra kitabın tanıtımı eserde öne çıktığı düşünülen ve değerlendirici tarafından oluşturulmuş temalar üzerinden yapılmıştır.

Ahlâkın ve Değerin "ne"liği

Yazar kitabın farklı yerlerinde, işlevinden hareketle ahlaka farklı atıflarda bulunur (s. 38). Ancak yazar genel olarak Gazzali'den gelen tanımları tercih eder. Buna göre "... ahlak insanda yerleşen öyle bir melekedir ki onun sayesinde bireyin tutum ve davranışları fikri zorlanma olmaksızın kolaylıkla ortaya çıkarılır" (s. 36, 139).

Değer kavramının mahiyetine dair de yazar önemli, kapsayıcı açıklamalarda bulunur. Ona göre değerle insan arasında kendiliğinden bir ilişki başlar: o bakımdan "değer, insana özgüdür. İnsan değer oluşturma, değer sahibi olma özelliği ile diğer varlıklardan ayrılmaktadır. Değer oluşturma, insanın hayata gözlerini açtıktan sonra başlattığı anlam arayışıyla doğrudan ilgilidir" (s. 99), der. Yazara göre değerler bireyin hayatını an-

lamlandırır ve hayatını düzenlerler. İnsanın “... tutum ve davranışlarını belirleyici rol oynadıkları için onların daima bireyin hayatıyla doğrudan irtibatlı olması, onunla bütünleşmesi ve işe yararlılığını sürdürmesi gerekmektedir” (s. 108).

Yazara göre değer insan davranışlarının kıstasıdır: “Değer insanın kendi de dahil olmak üzere insanları, olayları, tutum ve davranışları değerlendirme ve belirlemede kullanılan bir ölçüttür, bir inançtır” (s. 138).

Yazar kitabında ayrıca “ahlaki değer” (s. 138), “İslami değer” kavramlarını da kullanır. İslami değerlerin insanlar için avantajlarını savunur ve insan hayatına doğrudan etkide bulunduğunu düşünür (s. 101). Bu noktada ona göre vahyin eşsiz katkısı vardır (s. 195). Kitapta ayrıca İslam ahlakında değerlerin nihai kaynağının insan değil, Allah (s. 197); bundan dolayı da İslami değer ölçüğünde Allah’ın hoşnutluğunun en büyük, en yüce değer (s. 81, 100) olduğu savunulur.

Varlık-Ahlak İlişkisi

Yazara göre varlık oluşmadan din/ahlak oluşmaz ve bireyin var oluşu bir sürece tabidir “... Birey doğuştan sahip olduğu insani potansiyeli geliştirdiği oranda merak etme, araştırma, sorgulama, düşünme, anlam(landırma), kavrama, analizler yapıp sentezlere ulaşma gibi yeteneklerini etkin kullanabilir ve insanilik düzeyini o ölçüde yükseltebilir. İnsani yetilerini geliştirdiği takdirde birey, bütün olarak varlığı ve hayatı daha gerçekçi ve sağlıklı biçimde anlamlandırabilir. Bu bütünsel anlamlandırma, doğal olarak bireyin kendi varlığını ve bu arada ahlaki varoluşunu kavramayı da içerecek ve birey kendi varoluşunu yeniden inşa ederken ahlakını da üretecektir” (s. 38). Düşüncesine yazar şu cümlelerle devam eder: “Bireyin bizzat gerçekleştirmesi gereken bu varlığı anlamlandırma işi, yoğun bir düşünme ve sorgulama sürecini işletmesi suretiyle gerçekleşebilmektedir” (s. 194). Yazara göre bu anlayış, Müslümanın bilgi ile varoluşsal bir ilişki içine girmesini zorunlu kılmaktadır (s. 113).

Ahlak/Değer Üretmek

Ahlaki sorunlarla baş etmenin, ahlak/değer üretmenin entelektüel beceriler elde etmekle mümkün olacağını yazar ısrarla hatırlatır ve ahlakın bilgisi ile ahlak oluşturmak arasındaki ilişkiyi gün yüzüne çıkarmayı düşünür. Yazara göre ahlakın bilgisi olmadan ahlaklı olunamaz: “Ahlaklı davranmanın yolu, iyinin ne olduğunu bilmekten geçer. ... Ahlak alanında oluşturulan bu nitelikteki bilgiler bireyin ahlaki değerlerine, ahlaki pratiğine vücut verir” (s. 114, 144). “Muhakeme gücü gelişmemiş, belli bir idrak düzeyine erişmemiş birinin ahlaki değer oluşturması mümkün de-

ğildir. Varlığı ve hayatı anlamlandırma sürecinde yol almayan, dolayısıyla kendine özgü bir dünya görüşü/hayat anlayışı geliştirme çabası içinde olmayan biri, ahlak üzerine düşünemez, ahlaki tutum ve davranışlarının ölçütü olan değerleri inşa edemez” (s. 31).

Yazar güzel ahlaka sahip olabilmek, bireyin anlam(landırma) ve kavrama yeteneğinin geliştirmesine, ahlaki değerleri bizzat keşfedip içselleştirmesine ve bunları nasıl hayata yansıtılacaklarına dair güncel bilimsel bilgilere sahip olmasına bağlı görür. Bu da, tefekkür etmeyi, gerektirmektedir (s. 82-83). Bundan dolayı yazar ezberlenmiş değerlerin değil, birey tarafından keşfedilmiş değerlerin ve anlamlı öğrenmelerin bireyin ahlak gelişimine katkıda bulunabileceğini ileri sürer (s. 110).

Değer üretmenin bir yönünün değerleri güncellemek olduğunu savunur yazar. Bundan dolayı değer oluşturmak ve üretmek dinamik bir yapı arzeder (s. 104, 169). Yazara göre “değerin, canlılığını ve bunun tabii uzantısı olarak işlevselliğini koruması, hem değer özüne hem de özün hayatla somut olarak yansıma biçimine ilişkin yeniden anlamlandırıp güncelleme çalışmalarının hem isabetli hem de sürekli yapılmasına bağlıdır” (s. 104, 171). Hayat şartlarındaki değişime paralel, değerlerde yenilenmenin istenen durum olduğu yazarın düşüncelerinde ortaya çıkmaktadır (s. 107).

Yazar, İslam ahlakının da güncellenmesi gerektiğini ancak bazı yanlış anlamaların bunun önünü tıkadığını düşünür: “İslami ahlak, itikadi esaslarla bütünleştiği için kimileri bunu mutlak, değişmez ve esnek olmayan bir yapıya sahip gibi görür. Oysa ahlak alanı durağan değil, vahiy temelli sabitelerine ilaveten değişen boyutları da bulunan dinamik bir alandır (s. 106-107). Ahlakın dinamik yönüne işaret eden yazar bazen de aktif ahlak kavramını kullanır. Ona göre “aktif ahlak, dinamik, gelişen kendini yenileyen bir sürece sahiptir” (s. 147).

Kültür Analizi

Ahlak/din eğitimi kültürün körü körüne uygulandığı bir yer olmamalıdır. Buna bağlı olarak din eğitimi kültürü yok saymanın aracı da olmamalıdır. Aksine din eğitimi kültürü anlamaya, analiz etmeye, ayıklamaya, yorumlamaya ve ondan en üst düzeyde yararlanmaya katkı sağlamalıdır. Günümüzde yapılması gereken de din konusundaki tarihsel geleneği çok iyi anlamlandırmak, zaman aşımına uğramayan kısımlarıyla onu güncelleştirmektir. Gelenek içerisinde değişmeyen özü yakalanmalı, yorumlanmalı ve uygulanmalıdır.

Yazar İslam kültür müktesebatından mutlaka yararlanılması gerektiğini ancak bunun birtakım süzgeçlerden geçirilmesi gerektiğini vurgu-

lar. Bu düşünceyi ifade etmek için kitap değerlendircisi, “kültür analizi” kavramını kullanmıştır. Kültürü analiz etmek son derece kritik bir öneme sahiptir. Kültür analizi yapılmadan değer üretmek ve güncellemek mümkün değildir. Yazarın öne çıkan bazı düşünceleri şöyledir: “Kur’an’ın ortaya koymuş olduğu ahlak kavramının muhtevasında tarihi süreç içerisinde giderek bir daralmanın, sığlaşmanın meydana gelmesinde, İslam ahlakını analitik yaklaşımla ele alıp felsefi derinliğiyle ve sistemleştirerek ortaya koyamamanın, güncelleyememenin payı büyüktür” (s. 33). Yazar böylesine bir düşünceye, naslarda ahlaka dair her şeyin yer aldığına dair bir söylemin de sebep olduğunu hatırlatır ve eleştirir. Bu yaklaşımın Müslümanların ahlak üzerinde doğru ve kapsamlı bir düşünce üretmeyi engellediğini ileri sürer (s. 34).

Yazar kültür analizinde bireyleşmenin/birey olmanın önemine dikkat çekerek bireyin kültürden yararlandığı gibi kültürü geliştirdiğini, zenginleştirdiğini de ileri sürer (s. 39). Yazara göre birey toplumun kültürünü elde eder, toplumsallaşır. Bu gerçeklik tüm toplumun bekasını korur. Yazar toplumumuzdaki kültürleme biçimine işaret eder ve bunun nasıl yapılacağı meselesinin çok yönlü felsefi analizleri gerektirdiğini iddia eder ve bu meseleyi sorgular (s. 42). Kültür analizi bağlamında kültür tarihinde oluşturulmuş ahlak anlayışının ve bazı kurumların aynen taklit edilmesini, nihai amaç olarak görülmelerini yazar eleştirir: “Bu ürünler, ne kadar mükemmel olursa olsun, atıf ve çağrışımlarıyla ne kadar sahih bir anlayışı dile getirirse getirsin, İslami hakikatin tek ve nihai yorumlar olarak görülmezler” (s. 166-167). Ona göre körü körüne bir toplumsallaştırma çabası ahlak alanında da yıkıma yol açar. Kültür alanında yenileşmemenin (s. 104,105) ve ahlak alanındaki durağanlığın mukadder sonuçlarına dair ip uçları da verir yazar (s. 43). Ona göre “... ahlak diye sunulan kültür, insanların hayatlarını kolaylaştıran, yaşam kalitesini yükselten unsur olmaktan çıkar; hayatı karartan, hayatı çekilmez kılan unsura dönüşür” (s. 172, 44, 186), netice olarak bireyin ve toplumun “... hayatı kokuşur” (s. 140).

Din-Ahlâk İlişkisi

Yazar, gerçek bir imanın hayatı dolayısıyla ahlaki yönlendirici temel referans olduğunu; derinlikli bir düşünme süreci gerektirdiğini savunur: “İman bireyin kalbiyle ve aklıyla oluşturduğu çok soylu, etkin, etkileyici, yönlendirici bir karardır/tasdiktir/oluşumdur. Sözü edilen bu iman, oldukça zor ve derinleştirilmiş bilgiyle, sorgulayıcı tefekkürle yürütülen nitelikli bir çabanın, bireyin hayata ve varlık dünyasına anlam yükleme çabasının ürünü olarak ortaya çıkmış bir doğrulamadır/kabullenmedir”

(s. 53).

Kitabında yazar, insanın ahlakı öğrenmesini, keşfetmesini, oluşturmasını savunur. Ancak vahyin varlığını da bir fırsat, bir imkan olarak değerlendirir: “... mümin birey için vahiy, çok önemli bir imkandır. Yeni nesil, toplumun ahlak anlayışını vahyin rehberliğinde iyiden iyiye sorgulayarak anlamlandırmasına kılavuzluk eden bir eğitim hizmeti aldığı takdirde kendi ahlakını Müslümanca üretebilir ve ona içtenlikle sahip çıkar. Böylece aktif tutumuyla birey, toplumun ahlak anlayışının güncellenerek gelişmesine, işlevselliğini sürdürmesine de katkıda bulunur. Bu mümin birey, iyi toplumsallaşacağından, hangi topluma giderse gitsin kendi ahlak değerleri doğrultusunda tutum ve davranışlarını belirleyip herkesle sağlıklı ilişkiler kurabilir” (s. 45, 57).

Yazara göre iman ahlakı kolaylaştırır: “Varlığı ve hayatı anlamlandırma çerçevesinde böylesine ahlaki değerler üretmeye çalışan birey, eğer İslam’a inanma imkanı elde etmişse, bu işi daha kolay ve daha güçlü biçimde gerçekleştirebilir ...” (s. 88). “... İman bireyin tutumlarını ve davranışlarını belirleyip yönlendiren bir kaynak olmakla birlikte onlarla gelişip güçlenmektedir de. Bir başka deyişle, iman ile amel arasında karşılıklı etkileşim sözkonusudur; bu noktada, iman, ameli etkilediği gibi, ondan etkilenir de” (s. 69).

Yazara göre iman ahlakı korur: “Ahlakın ilahi otorite ile temellendirilmesi, yaptırım gücünü daha da arttırmaktadır. Kaynaktaki kutsiyet, mümin bireyin bu ahlaki değerlere daha bir içtenlikle ve gönülden bağlanmasını sağlayıcı role sahiptir” (s. 90). Yazar Kur’an öğretiminin de asıl amacına uygun yapılması gerektiğini savunur: “Gerçekte ‘Kur’an öğrenmek ve öğretmek’, iman temeline dayalı Kur’an ahlakını öğrenmek ve öğretmek demektir (s. 130).

Ahlak Eğitimi: Ezber Ahlak Öğrenme/Anlamlı Ahlak Öğrenme

Yazara göre ahlak hayat ile iç içe başlar. Bundan dolayı yazar ahlak eğitiminin hemen ele alınması gerektiğine dikkat çeker: “Özellikle çocukların ahlak eğitimi, ahlaki gelişimleri açısından meseleye bakarsak, yeterince anlamlandırmasalar bile güzel ahlaki davranışlar sergilemelerini sağlamak, son derece önem arz etmektedir. Çocuklar için güzel örnek olmak, güzel ahlakın somut olarak tezahür ettiği bir çevre hazırlamak ve o çevrenin atmosferini soluyarak büyümelerini sağlamak onların ahlak eğitimi açısından son derece etkin bir rol oynar” (s. 75-76, 149, 175). Yazara göre Ahlak eğitiminde rol model olmak önemlidir ancak yetmeyebilir. Bundan dolayı çocukların farklı özelliklerinin beslenmesi gerekir (s. 150).

Yazara göre ahlak eğitimi bir aktarma işi değildir. Ona göre aktarma çabası bir ezberci eğitimi beraberinde getirir. Ezberci eğitim sonucunda birey kendi ahlakını oluşturmamakta, böylece yeni durumlar karşısında ahlaki kararlar alamayabilmektedir. Ezber bilgilere sahip birey o bilgileri ya körü körüne savunur ya da daha güçlü bulduğu bilgilerle karşılaşınca, en küçük bir itiraz karşısında eski bilgilerinden vazgeçer. Ezberci eğitim bireyi özgürleştirmez (s. 95, 96, 175, 194, 195, 202). “Ezberci eğitimden geçtiği için ahlak kurallarını ezberlemekle yetinenlerin ahlaklı olmayışlarının asıl sebebini, meselenin bu boyutunda aramak gerekir” (s. 83). Yazara göre “Ezberi nihai amaç edinen ezberci zihniyetin hegemonyası altında yürütülen bir din eğitiminin, bunları gerçekleştiremeyeceği gayet açıktır. Bilgi karşısında nesnelleştirilmiş olan bireyin, bütün bu işlemleri yapacak özne olması beklenemez. Öğretmenin veya öğretim üyesinin, ‘yaslan arkana beni dinle’ komutuyla edilgen konuma itilmiş kendisine empoze edilen bilgi kalıplarını aynen ezberleyip istendiğinde onları olduğu gibi tekrarlamaya mahkûm edilmiş öğrenci, ahlakını üretemez. Sırtta yük olarak taşınan ezber bilginin, kişinin hayatında tutum ve davranışlar olarak bir karşılığı olmayacaktır” (s. 96). Ezberlenmiş bilginin kullanılabilirlik/uygulanabilirlik özelliği yoktur. Ezber bilgi, yeni olay ve olgulara nakledilemez ve problemlerin çözümünde kullanılamaz. Bu yönüyle ezber bilgi bireye yük olmaktan başka bir işe yaramaz. Hatta ona göre “... bu tür bilgiler, ... gerçekte bilgi değil, sözde bilgilerdir (s. 157). Ahlak eğitiminin amacı da süreci de gerçek bilgiye ulaşmayı kılavuzlamalıdır: “Gerçek bilgi, kişinin çevreyle etkileşim sürecinde kendi iç imkanlarını kullanarak keşfettiği ve ürettiği bilgidir. Bireyin kendine özgü ürünüdür, başkalarından aktarılacak bir şey değildir. Gerçek bilgi bireyi tarafından zihinsel süreçlerden geçirilerek işlenip kendine özgü ürün haline getirilmiş anlamlı bilgilerdir” (s. 157, 158, 191).

Yazara göre anlamlı ahlak öğrenmelerinin gerçekleşebilmesi için eğitim sürecinin unsurları yeniden gözden geçirilmelidir. Değerleri ezberletmekle yetinmek yerine, bireyin keşfetmesi sağlanmalı, birey değerleri anlamlandırıp içselleştirmeli, değerlerin kendisi açısından değerini fark etmesine kılavuzluk edilmelidir: “... ahlaki bilgiler, bireye sıradan teorik bilgi aktarımı şeklinde kazandırılmaz. Bu bilgiler, bireyi sıradan bir haberdar etmeye yönelik değil, bir anlamaya, bir beceriye, bir yapabilmeye yönelik olup bireyi kendi eylemleriyle, özgürce gerçekleştirebilecek bir ahlaki davranışa yöneltir. Ahlak öğretimi, öğrenciye kendi yapabileceğini serbestçe geliştirme, kendisi olma imkanı sağlayan bu yöntem oluşturmak durumundadır. Ahlak eğitiminin değişmeyen amacı, emirlere eleştirmeden uyan ve onları uygulayan bir varlık oluşturmak değil; bağımsız,

kendi varlığına özgürlüğüne sahip çıkan insanın yetişmesine kılavuzluk etmek olmalıdır” (s. 95, 195).

Yazara göre ahlakın muhtevası gerçek hayat ile ilişkilendirilmelidir. Bu ilişkilendirme çabası ahlak eğitimi için son derece önemlidir. Aksi takdirde ahlakı öğrenmek gerçekleşemez (s. 15).

Aktarma faaliyetlerinin ahlak eğitimi süreci açısından diğer bir mahsuru da bu tür bir faaliyetin bireyi pasif bir alıcıya dönüştürmesi endişesidir. Yazara göre taklit ve telkine dayalı, kalıplı, düşünme ve sorgulamayı durduran (s. 175), beyin yıkama, şartlandırma biçimindeki (s. 50) öğrenme yaklaşımlarından vazgeçilerek eğitimde anlamlı öğrenmelerin hedeflenmesi gerektiğini belirtir (s. 110).

Bireyin öğrenme sürecinde öğrenme muhtevasının öznesi olması düşüncesi yazarın çok önem verdiği bir noktadır. Ahlak eğitiminin kendi gerçekliği için bu gereklidir Ahlak eğitimi bireyin pasif alıcı bir konumdan, sorgulayan, eleştirebilen, seçme becerisi gelişmiş aktif bir özneye dönüşmesine katkı sağlamalıdır (s.110). Bundan dolayı, yazara göre ahlak eğitimi birey olunmayı/oluşturmayı hedeflemelidir. Ancak ona göre birey olma ile bireycilik farklı şeylerdir. Birey bağımsız bir kişiliği ifade ederken bireycilik bağımsız gibi görünen ancak iç ve dış faktörlerin esiri bir bağımlıdır (s. 35). Ahlak açısından bakıldığında ahlakın muhatabı, oluşturucusu ve uygulayıcısı bireydir (s. 36). “İslama göre de sorumluluk bireyseldir” (s. 37). Sorumluluk dolayısıyla ahlak bir özgürlük meselesidir. Bireyin özgürlüğü tatması, anlamlandırması, anlamlandırma düzeyini artırması gerekir (s. 57). Aksi takdirde kişi/birey; ahlakın öznesi olamamış demektir. Onun yönünü belirleyen faktörler ise türlü türüdür (s. 87).

Ahlakın Pratik Hayata Yansıma(ma)sı

Ahlak eğitiminde öğrencinin ihtiyaçları/beklentileri öncelikle belirleyici olup ahlak eğitimi bireyin hayatında karşılaşacağı sorunlara çözüm üretebilmelidir. Birey hayatın içinden, ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmakta zorlanmaya, tıkanmaya başladığı zaman ahlak fonksiyonelliğini yitirir. Yazara göre ahlakın müslümanların hayatına yansımaysının bazı nedenleri vardır.

Yazar ahlakın fer’î değil aslî bir mesele olduğunu (s. 52) ancak müslümanların ahlaka bakış açılarının bu noktada sorunlu olduğunu ileri sürer. Örneğin günümüz ilmihal kitaplarında, ahkâmın ve özellikle ibadetlerin ahlâkî yönünün yeterince açığa çıkarılmaması, ahlak konusuna sonlarda yer verilmesi örnek verilebilir (s. 51).

Yazara göre İslam bireyci veya toplumcu diyalektikten uzaktır. Ahlak alanında sorumluluk bireye aittir (s. 36). Ancak “toplum, her şeyden önce

bireyin iç dünyasında oluşan gerçek ahlakın görünürlük alanıdır. Ahlaki tutum ve davranışlar, bireyin bir başka varlıkla ve özellikle insanlarla ilişkisinde vücut bulmakta ve görünürlük kazanmaktadır” (s. 41).

Eğitici yönüne vurgu yapan yazar, toplumun bireye karşı son derece dikkatli ve bilinçli olmasını önerir: “... bireyin ahlaki varoluşunu vesayet altına alan, onun adına ahlakını belirleyip dikte eden kaynak olmak yerine, ahlakını üretmeye çalışan özne bireyin bilinçli olarak kendisinden yararlandığı kaynak durumunda kalmalıdır. Küreselleşmenin dayattığı açık toplumda, Müslüman birey, ancak böyle kendine, ahlakına sahip çıkacak gücü kazanabilir” (s. 45).

Eğitim sisteminizin, bütün olarak sorun edinmesi gereken ahlak/değer eğitimini din öğretimine havale etmesini (s. 126) ve değer öğretim sürecindeki sorunları yazar, önemli handikaplar olarak görür (s. 109). Ayrıca yazar nitelikli bir ahlak öğrenme ile bireyin eşsiz kazanımlar elde edeceğini ve bunların pratik hayata yansıtacağını iddia eder (s. 95).

Artarak Devam Eden Küresel Sorunlar

Kazanma hırsı, tüketim tutkusunu, acımasız rekabet, emek ve alınterinin küçümsenmesi, hak edilmeyen şeyleri elde etmeyi istemekten utanılmaması (s. 175); tüketim çılgınlığı ölçsüzlükleri, zengin yoksul arasında uçurumların oluşması, insana saygı ve toplumsal dayanışma ruhunun zayıflaması (s. 178); çevre kirlenmesi, doğal kaynakların korunması, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin koruma altına alınması (s. 201); tabiatın manevi metafizik boyutundan soyutlanarak sadece maddi olgular dizisinden ibaret mekanik bir sistem olarak algılanması; Allah’ın değil de insanın değerlerin kaynağı olarak görülmesi; aleme emanetçi halife olarak değil de hakim olma düşüncesi ile yaklaşılması; bütün bu düşüncelere kaynaklık eden seküler bir dünya görüşü ile tabiatı fethetme görevi yüklenmiş bir bilim ve sınırsız üretim ve tüketimi hedefleyen bir teknoloji anlayışı (s. 202) gibi çeşitli evrensel sorunları yazar üstüne basa basa vurgular. Yazar bu sorunlara yine ahlaktan çözüm aramayı önerir. Kurtuluşun ahlakta ve onun eğitiminde olduğunu ileri sürer. Tarihte oluşturulmuş ahilik gibi kurumlara tasadduk ahlakına bugün de ihtiyaç duyulduğunu ancak söz konusu kurumların, güncellenmesi gerektiğini ısrarla belirtir (s. 175, 190-191). Yazara göre evrensel sorunları konu edinen bir İslam ahlak eğitimi ile eğitilen birey/öğrenci “... günümüzde her alana ilişkin problemler hakkında düşündürülerek onları fark etme ve çözüm üretme sürecine çekilerek kendi değerlerini oluşturma imkanı elde eder (s. 202).